Obnova tradicijskoga obiteljskog gospodarstva

Neke autohtone hrvatske pasmine domaćih životinja

Štefica Svrtan Ankica Labrović

Istarsko govedo

Hrvatski centar ZNANJE ZA OKOLIŠ
Zagreb, 1995.

Obnova tradicijskoga obiteljskog gospodarstva

Neke autohtone hrvatske pasmine domaćih životinja

Štefica Svrtan **Ankica Labrović**

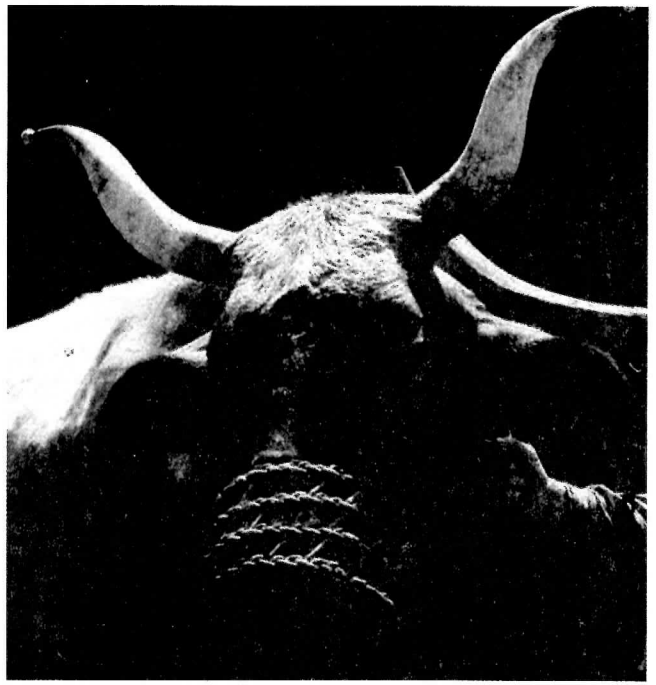

Istarsko govedo

Hrvatski centar ZNANJE ZA OKOLIŠ
Zagreb, 1995.

Biblioteka projekta
OBNOVA TRADICIJSKOGA OBITELJSKOG GOSPODARSTVA
Revivig The Traditional Family Homestead

Izdavač: **Hrvatski centar ZNANJE ZA OKOLIŠ,**
Avenija Vukovar 68, Zagreb, tel: 01/513-453
Za izdavača: **Vladimir Lay**
Urednica: **Božica Papeš-Mokos**
Lektorica: **Milenka Pervan**
Recenzent: **dr. Marijan Posavi, dipl.inž.**
Tisak: **Kaić**
Financijer: **Regionalni centar zaštite okoliša, Budimpešta**
Naklada: 500 primjeraka
Copyright by Štefica Svrtan, Ankica Labrović

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 636.051(497.5)

SVRTAN, Štefica
Neke autohtone hrvatske pasmine domaćih životinja / Štefica Svrtan, Ankica Labrović. - Zagreb : Hrvatski centar Znanje za okoliš, 1995. - 40 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Biblioteka Obnova tradicijskoga obiteljskog gospodarstva)
Om. nasl. - Bibliografija: str. 37-38.

ISBN 953-96656-2-0

1. Labrović, Ankica
951103030

Mišljenjem Ministarstva kulture i prosvjete ova brošura oslobođena je plaćanja poreza na promet

Najiskrenije zahvaljujemo dr. Marijanu Posaviju, asistentu Zavoda za specijalno stočarstvo, Poljoprivrednog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, na svesrdnoj pomoći i korisnim savjetima pri izradi ove brošure.
Ujedno zahvaljujemo dr. Mioču i ostalim suradnicima na stručnim materijalima i literaturi.

SADRŽAJ

Uvod 4
Međimurski konj 6
Posavski konj 9
Zagorski puran 11
Autohtona hrvatska kokoš "Hrvatica" 13
Crna slavonska svinja 15
Turopoljska svinja 17
Lička buša 19
Slavonsko-podolsko govedo 21
Istarsko govedo 24
Domaća koza 26
Istarska ovca 28
Creska ovca 30
Paška ovca 32
Dubrovačka ovca 34
LITERATURA 35

UVOD

Povijest ljudskoga roda teško je zamisliti bez uske, gotovo "rodbinske" povezanosti čovjeka i životinje.

U neprestanoj težnji za "boljim, višljim, bržim" (produktivnijim) čovjek gubi ispravan odnos i odgovornost prema "vrijednom". Posljedica toga je pucanje karika u lancu, unutar kojega "svako ovisi o svakome".
Spoznaje o tomè da sva živa bića, nastala u prirodi, imaju neprocjenjivu biološku vrijednost, dovelo je do toga da čovjek današnjice troši milijarde (dolara) kako bi od izumiranja spasio mnoge ugrožene vrste životinja (divovsku pandu, floridsku panteru, afričke nosoroge, tigrove,...) - životinje koje, od početka industrijske revolucije (prošloga stoljeća), izumiru 25 000 puta brže nego što bi to bilo "prirodno".

Ne izumiru samo divlje životinje!. Prema ocjeni FAO (Food and Agriculture Organisation) na svijetu svakoga tjedna izumre najmanje jedna domaća pasmina životinja.

Ni hrvatske stare, autohtone pasmine nisu pošteđene. Nestaju neprimjetno, ali polagano i sigurno. Na seoskim gospodarstvima viđamo ih sve rjeđe (ili nikako).

***

Očuvanje starih pasmina ima, prije svega, biološko i etičko, ali i ekonomsko značenje. Osobito treba istaknuti njihovu visoku genetsku vrijednost, stvorenu prirodnim odabirom. Mnoge izvrsne osobine kojima se stare pasmine odlikuju (otpornost, prilagodljivost, dobro iskorištavanje loše hrane, sposobnost opstanka i proizvodnje bez utjecaja čovjeka) današnje su, tzv. plemenite pasmine, najvećim dijelom izgubile.

U suroviijim stanišnim i hranidbenim uvjetima, tamo gdje autohtone pasmine imaju (relativno) dobra proizvodna svojstva, većina plemenitih ne može opstati.

Najnoviji trendovi razvoja mnogih područja znanosti (biologije, genetike, biokemije, kemije...) sve veću pozornost posvećuju očuvanju biološke mnogostrukosti unutar jedne vrste.

Očuvanje i zaštita rijetkih hrvatskih pasmina domaćih životinja nije samo praćenje trenutnoga svjetskog trenda. Potrebno je spasiti (od nepopravljivog gubitka) jedinstvene nasljedne osobine kojima se svaka stara pasmina odlikuje, a radi se i o moralnoj obvezi prema prošlim i budućim generacijama.

***

Ova je "brošurica" prva publikacija o autohtonim hrvatskim pasminama domaćih životinja. Napisana je jednostavnim i razumljivim riječnikom, dostupnim široj čitateljskoj publici. Njena je svrha pobuditi zanimanje o vrijednosti i značenju autohtonih pasmina domaćih životinja te probuditi svijest o potrebi zaštite posljednjih postojećih populacija.
Namijenjena je, kao poticaj i prva informacija, onima koji bi se željeli baviti uzgojem autohtonih pasmina domaćih životinja.
Namijenjena je i svim onim čitateljima koji žele znati nešto više o domaćim životinjama, kao povijesnom nasljeđu i vrijednoj tradicijskoj baštini naše zemlje.

Autorice

**Riječ autohton dolazi od grčke riječi auto=samo i chthon=zemlja, a znači samonikao, urođen, onaj koji od davnine boravi u nekom kraju.*

MEĐIMURSKI KONJ

Prvi podatci o organiziranom životu ljudi u Međimurju datiraju iz mlađeg kamenog doba, dakle pet tisuća godina prije Krista. Početkom sedmog stoljeća Hrvati su u Međimurju osnovali svoja naselja i tu trajno ostali.

Krajem 18. stoljeća, pedološke, klimatske i sociološke prilike, uz postojeću tradiciju i stočarsku kulturu, omogućile su međimurskom seljaku da jednostavnim odabirom uzgoji konja koji će njegovim potrebama najviše odgovarati. Tako su izvorne međimurske kobile (s primjesama arapske krvi) križali s *noričko-štajerskim* i odabranim domaćim međimurskim pastusima. A u drugoj polovici 19. stoljeća, za stabiliziranje i dotjerivanje nasljedne mase, korištene su i muške linije *peršerona*, te *flamanskog i ardenskog* konja.
Dugotrajnim radom na uzgoju i odabiru kobila Međimurci su dobili "jednoga" koji je bio dovoljno snažan da gotovo sve poljoprivredne radove i prijevoze obavlja sam u polupregu.

Međimurje toga doba, zahvaljujući uspješnom uzgoju konja, doživjelo je ekonomski preporod. Prema općem popisu obavljenom godine 1857. u Međimurju je živio 58 721 stanovnik i uzgajano je oko 8 130 konja. Najviše ih se uzgajalo u ravničarskom dijelu, osobito u selima uz Muru i Dravu.
Za vrijeme Austro-Ugarske monarhije (pod čiju je administraciju Međimurje došlo godine 1861.) u Međimurju su osnovane tri državne ergele, koje su stručno i organizirano radile na očuvanju i uzgoju međimurskog konja.
Nakon godine 1870. uzgoj međimurskog konja proširio se i na područje Podravine, Križevaca i Bjelovara.

Međimurskog konja karakterizira marljivost i smireni temperament. Ima proporcionalnu tjelesnu građu; kratka i ravna

leđa, pravilan stav nogu, te relativno malu glavu. Prema boji dlake nazvan je *dereš (sivac), šarga (alat), riđan (dorat), črnka (vranac), surkeš (bijelac)*. Ovi nazivi uglavnom vuku podrijetlo iz mađarskog i turskog jezika.
Uzgoj konja obuhvaćao je i određene mjere zaštite zdravlja. Međimurski seljak konje nikada nije hranio velikim obrocima, a ako bi odlazili na rad dulji od četiri sata, vlasnici bi za njih vozili sijeno.
Međimurskog konja su štovali i zbog otpornosti na bolesti žabice i rak kopita.
Radna sposobnost međimurskog konja ovisila je i o potkivaču. Konje koji su obavljali poljoprivredne radove i kretali se po zemljanim terenima nije trebalo potkivati. Trebalo im je međutim, više puta godišnje čistiti i obrezivati kopito. Onima koji su se umjereno kretali tvrdim cestama potkivali su samo prednja kopita. Sva četiri kopita trebalo je potkivati konjima koji su svakodnevno prometovali gradskim ulicama (kao npr. onima koji su u Beču i Budimpešti vukli tramvaje tzv. konjske željeznice).
Raspadom Monarhije, godine 1918., prestaje nadzor mađarskih ergela nad gojidbama međimurskog konja. Početak je to naglog opadanja broja konja u Međimurju, koji se nikada više nije vratio na prijašnju razinu.
Nažalost, od šezdesetih godina naovamo, međimurski konj se uzgaja jedino zbog mesa.

Posljedni pokušaj obnove uzgoja međimurskog konja bio je u Prelogu, kad je iz mađarskog uzgoja nabavljeno devet međimurskih pastuha, te umatičeno i 120 najplemenitijih kobila. Godine 1991. u ekstenzivnom su uzgoju držana još samo četiri pastuha.

Brojno stanje populacije međimurskog konja danas nije poznato, ali se procjenjuje da je ostalo manje od 30 životinja.
Nerealna je pretpostavka da je moguće obnoviti uzgoj međimurskog konja na potpuno ekonomskim osnovama. Međutim, uloga i značaj tog konja u gospodarskoj povijesti Međimurja tolika je da nalaže i obveze.

BIOLOGIJA

Prvi pripust u starosti od oko 3 godine
Sezona pripusta tijekom cijele godine, a najčešće u proljeće
Duljina bređosti u prosjeku 336 dana
Poslije poroda prvi put se tjera nakon 1 do 2 tjedna
Kobila najčešće rađa jedno ždrijebe
Koristi se za rasplod 15 do 20 godina
Duljina života preko 25 godina

POSAVSKI KONJ

Kad su Hrvati u VII stoljeću naselili područje Posavine, mogli su na pašnjacima naići na mongolskog *Przewalskog* konja. On je vjerojatno praotac svih stepskih konja istočnoeuropskih zemalja. Na uzgoj tadašnjega slavonsko-stepskog konja utjecali su ilirski, keltski, gotski, romanski i avarski konji. Stoljetne provale raznih osvajača na brzim konjima, Mongola i Turaka, naprimjer, neizostavno su dovele i do ukrižavanja njihovih i domaćih konja. Početkom ovoga stoljeća na uzgoj posavskog konja utječu hladnokrvni konji iz Belgije, Francuske i Mađarske.
Tradicionalna uzgojna područja posavskog konja nalaze se na poplavnom porječju rijeke Save i njenih pritoka: Odre, Lonje, Sunje i Struga. Poplave su tu već tisućama godina jamstvo održanja specifične vegetacije i njoj prilagođenog životinjskog svijeta. U takvom staništu gojidba posavskog konja bila je uglavnom prepuštena sama sebi. Dakle, na njihovo održanje najveći je utjecaj imala prirodna selekcija.
Ovog konja karakterizira najprije snažna konstitucija; velike oči, čvrsti vrat, duboka i široka prsa, tzv. kravlji stav stražnjih nogu, te široka kopita koja su posljedica stoljetnog obitavanja na močvarnom tlu. Otporan je na mnoge bolesti staništa, kao naprimjer na mjesečnu sljepoću i druge.
Uzgajivač će vam reći da je ovaj konj u izdržljivosti prednjači pred drugima i da u radu može postići ono što ni jedan drugi ne bi mogao.
Vrijednost posavskog konja ponajprije je genetska i biološka, te bi smanjenje brojnosti populacije u uzgojnom području utjecalo i na promjenu geološkog, botaničkog i zoološkog areala.
Posavski je konj važan za očuvanje tradicijskog načina gospodarenja ali i za očuvanje prirodne ravnoteže na poplavnim pašnjacima Odranskog, Lonjskog i Sunjskog polja.
Miroslav Kovač je mladi znanstvenik koji je godinama istraživao uzgojno područje posavskog konja. Zahvaljujući njegovom radu

danas je registrirano i upisano u matičnu knjigu 430 kobila i 20 pastuha ove pasmine.
Uzgajivači nastavljaju dugogodišnju tradiciju uzgoja u svrhu očuvanja prirodno-kulturnog sklada Posavine, te prenošenja ovog vrijednog naslijeđa budućim generacijama.

BIOLOGIJA

Prvi pripust u starosti od oko 3 godine
Sezona pripusta tijekom cijele godine, a najčešće u proljeće
Duljina bređosti u prosjeku 336 dana
Poslije poroda prvi put se tjera nakon 1 do 2 tjedna
Kobila najčešće rađa jedno ždrijebe
Koristi se za rasplod 15 do 20 godina
Živi preko 25 godina

Foto: N. Hrgetić

ZAGORSKI PURAN

Višestoljetnu tradiciju zagorskih sela lako je prepoznati po drvenim kućama, bogatoj narodnoj nošnji, kletima, a osobito po arhaičnom zagorskom govoru.
Važno mjesto u tradiciji i kulturi Hrvatskog Zagorja pripada i zagorskom puranu.
Purani su u naše krajeve dospjeli iz Italije, a poslao ih je biskup Geraldini godine 1523. Od tada se ta ptica prilagođava klimatskim prilikama, ishrani i držanju na paši, što je uvjetovalo nastanak nekih posebnih osobina zagorskog purana.
Izvorni oblik domaćeg purana (po Adametzu) je *Meleagris gallopavo* koji ima dva varijateta:

1 - srednjoamerički - udomaćen u predkolumbijsko doba (stanovnici starog Meksika i Perua domesticirali su purana prije otkrića Amerike);

2 - sjevernoamerički - udomaćen u novijem vijeku (od njega potječe brončani puran).

Zagorski puran je pasmina nastala od srednjoameričkog varijateta. U sebi sadrži i manji udio krvi drugih, uglavnom europskih pasmina.
Stručne i znanstvene literature o zagorskom puranu ima vrlo malo. Jedini ozbiljniji rad je *"Prilog poznavanju pasmine i razvitka zagorskog purana"*, koji je godine 1935. napisao G. Kodinec. Prema njegovim navodima uzgoj zagorskog purana datira iz 16. stoljeća. To znači da se on uzgaja na prostorima Hrvatskog Zagorja više od 400 godina.
Naši su stručnjaci posvećivali slabu pozornost ovoj pasmini. Kompletan uzgoj bio je prepušten uzgajivačima (seljacima).
Ovu našu autohtonu pasminu karakterizira ukusno meso, dobra nesivost i raskošno perje.
Težina tijela ovisi o uvjetima njege i hranjenja, tako da neutovljeni puran teži od 7 do 9, a utovljeni od 12 do 15 kilograma.

Boja perja varira od crne do bijele. Kodinec je na temelju boje perja podijelio zagorskog purana u 8 sojeva. Takvo šarenilo sojeva uglavnom je posljedica križanja sa stranim pasminama. Temeljna mu je boja pepeljasto-crna i, prema zapažanjima uzgajivača i stručnjaka, ti purani imaju kvalitetnije meso. Domaćice najviše vole baš te "črno-zelene" pure. Kažu, "najbolje se dadu uzgojiti". Od "kreljuti" spravljaju peruške (perutnjače) za metenje, a perjem pune perine (blazine, vanjkuše).
Zagorski je puran cijenjen i izvan granica naše zemlje, u Engleskoj, Švicarskoj, Austriji, Belgiji, Italiji i dr.
Probrani gastronomski apetiti zapadnog potrošača, koji sve više cijene bijelo meso, valjan su poticaj za intenzivniji uzgoj ove naše domaće pasmine.

BIOLOGIJA

Prvi put nese jaja u starosti od oko 8 mjeseci
Nese u proljeće
Snese 16 do 18 jaja
Leži na jajima od 28 do 30 dana
Pod puru se mogu nasaditi i jaja druge peradi
Uzgaja se 3 godine
Može živjeti 20 godina

Foto: B. Papeš-Mokos

Autohtona hrvatska kokoš "HRVATICA"

Divlji, izvorni oblik svih domaćih kokošiju je *bankiva* kokoš *(Gallus ferrugineus)*. Prvi put je udomaćena u Indiji prije skoro 3 000 godina. Preko Rhodosa i Delosa ova je udomaćena perad (preko Azije) stigla u Grčku. Još godine 540. prije Krista, pjesnik Theognis opjevava kukurijekanje pijetlova u zoru. Kokoš je s rimskim legionarima dospjela u Francusku, Britaniju i Španjolsku.
U naše krajeve dospjela je početkom prvog tisućljeća. *Svaka hrvatska regija imala je svoj soj domaće kokoši.*
U Podravini i Međimurju uzgajala se kokoš koju su seljaci nazivali "dudica", jer je spavala u krošnjama duda. Kada je godine 1917. Ivan Lakuš (u Torčecu, kraj Drinja) zapazio odlike podravskih kokošiju počeo ih je odabirati. Oplemenio ih je s Leghorn pasminom. Kasnije je izlučivao jedinke bijele boje, a za rasplod ostavljao jedinke tamnih boja (crvene, smeđe, jarebičaste). Ovakva "dotjerana" kokoš izložena je godine 1935. na zagrebačkom zboru i osvojila treću nagradu. Samo godinu dana poslije, na svjetskom kongresu peradara u Leipzigu, izložena "Hrvatica" osvojila je prvo mjesto (izlagao Franjo Brašan).
Izdašno meso i dobra nesivost glavna su vrijednost ove naše autohtone pasmine. To je kokoš malene glave, crvenkastih očiju, dubokih prsa, snažnih nogu, lijepih linija tijela bez oštrih kutova. Oholog je stava. Boja je perja svijetlo do tamno crvenkasto-smeđa, dok na repu prevladavaju smeđi do crni tonovi.
Postoje tri tipa kokoši "Hrvatice":

1. crveni - ciglasto-crvene boje s narančasto-zlatnim vratom i crnim repom
2. jarebičasti
3. crni - crne boje sa zelenkastim sjajem.

Zbog svojih izvanrednih proizvodnih osobina, lakog uzgoja te dobre otpornosti naspram bolestima, seljaci su je rado uzgajali. Poslije drugog svjetskog rata ova je kokoš bila sve više zanemarivana. Prije desetak godina moglo se naći tek nekoliko desetaka primjeraka.
Vladimir Čižmešija (iz Donje Dubrave), skupio je godine 1987. preostale primjerke i započeo obnavljanje ove pasmine.
Zahvaljujući njegovom radu populacija se znatno povećala te danas broji oko 15 000 kokoši (oko 1 000 životinja nalazi se u vlasništvu registriranih uzgajivača-članova saveza).

BIOLOGIJA

Prvi put nese jaja s oko 6 mjeseci starosti
Nese cijele godine, osim zimi
(oko 125 jaja godišnje)
U travnju i svibnju leži na jajima 21 dan
Izlegu se od 13 do 15 pilića
Uzgaja se od 2 do 3 godine
Može živjeti 15 godina

Foto: M. Posavi

CRNA SLAVONSKA SVINJA

Crna slavonska svinja (fajferica) nastala je planskim križanjem koje je na imanju Karla Pfeiffera započelo godine 1860. Te je godine grof Pfeiffer kupio 10 krmača lasaste mangulice u Buđanovcima (Srijem). Pario ih je s nerastima, berkšir pasmine, u svrhu poboljšanja kakvoće trupa svinja. Njegov sin Leopold uvozio je iz Amerike svakih 10 godina (između 1870. i 1910.), po 10 nerastića Poland China. Najboljeg nerasta Poland China pasmine pario je s 10 odabranih krmača iz svog uzgoja. Proizvedeno žensko potomstvo izlučio je iz daljnjeg uzgoja, a od 10 najboljih muških rasplodnjaka odabrao je nerasta izuzetne vrijednosti te ga pario s 10 odabranih krmača iz stada. Tako je nastala crna slavonska svinja.
To je pasmina osrednje veličine sa suhom i dugačkom glavom, koju je naslijedila od mangulice. Ima potpuno crnu dlaku, te sivo-pepeljastu kožu. Rilo i papci crne su boje.
Crna slavonska svinja ubraja se u masno-mesne pasmine (takav tip svinje bio je i cilj ukrižavanja). Fajferica je imala veću plodnost i bolju kvalitetu mesa nego mangulica od koje je naslijedila osobine dobrog iskorištavanja paše i kukuruza u vrijeme tova, te dobru otpornost na ekstenzivne uvjete uzgoja. Pogodna je i za poluintenzivan i intenzivan način tova. Dobro iskorištava i hranu lošije kvalitete. Zbog svojih vrlo dobrih proizvodnih svojstava istisnula je iz uzgoja sve ostale pasmine svinja koje su se u tim krajevima do tada uzgajale.
Godine 1873., na poljoprivrednoj izložbi u Beču, ova je pasmina prvi put nagrađena, a na izložbi 1905. dobila je najvišu državnu nagradu. Nakon drugog svjetskog rata bila je najbrojnija pasmina na području Slavonije i Vojvodine.
U novije su doba, ranozrele uvezene pasmine svinja potisnule fajfericu iz uzgoja.

Danas crnu slavonsku svinju uzgaja samo nekoliko domaćinstava u Slavoniji. Ona još uvijek (kao i nekada) živi od paše, žira i kukuruza.

BIOLOGIJA

Prvi pripust s oko 10 do 12 mjeseci starosti
(s oko 100 kg težine)
Sezona pripusta dva puta godišnje
(travanj-lipanj i listopad-prosinac)
Duljina bređosti oko 3 mjeseca, 3 tjedna i 3 dana
Oprasi, u prosjeku, 7 do 8 prasadi
Prasad pri porodu teži oko 1,25 kg
Prasad se odbija nakon 2 mjeseca starosti
(težine 10 do 12 kg)
Uzgajaju se najdulje 4 godine
Može živjeti 14 godina

Foto: Arhiv

TUROPOLJSKA SVINJA

Divlji, izvorni oblik europskih domaćih svinja je *Sus scrofa ferus* - europska divlja svinja. Njena varijanta *Sus scrofa ferus var. mediterraneus*, divlja svinja Sredozemlja i Balkana predak je naših domaćih svinja.

Mjesto nastanka i uzgoja turopoljske svinje, jedne od najstarijih pasmina svinja u Europi, je Turopolje (ime je dobilo po *turu*, europskom divljem govedu koje je na ovom prostoru obitavalo poslije ledenog doba).

Područje rasprostranjenosti turopoljske svinje počelo se smanjivati još početkom prošloga stoljeća. Danas je svedeno na najuže središte uzgoja - Turopolje, te Lonjsko i Odransko polje.

Poplavni pašnjaci, te močvarne i poplavne hrastove i bukove šume (u kojima turopoljska svinja stoljećima obitava i s kojima je stvorila biocenotski odnos) glavni su preduvjeti njenog opstanka. U sličnim uvjetima ne može preživjeti niti jedna plemenita pasmina.

Na pašnjacima i u šumi boravi tijekom cijele godine, čak i za vrijeme visokih snjegova.

Priplodne svinje najveći dio godine provode u šumi, gdje se krmače pripuštaju i borave do prasenja, koje se obavlja kod kuće. Odbijena prasad tjera se s krmačom u šumu. Ako je godišnje doba takvo da u šumi nema paše, onda se obično drže kod kuće gdje se hrane s malo kukuruza uz napoj od mekinja.

Stare krmače vode jato na mjesta gdje ima hrane i koja su sigurna od poplave. One održavaju red u jatu, brane svoj teritorij, te poučavaju potomke vabu (zovu) svinjara. Svaki svinjar ima svoj zov na koji dolaze samo njegove svinje.

Hrane se pašom, žirom i puževima, te raznim korijenjem. Hranu lošije kvalitete dobro iskorištavaju.

Turopoljska svinja je kasnozrela svinja, masnog tipa, srednje veličine. Pripada skupini tzv. vunastih svinja. Karakterizira je duga kovrčava žutosiva dlaka s nepravilno raspoređenim crnim

mrljama veličine dlana, kojih obično ima od 5 do 9. Koža joj nije pigmentirana. Ima srednje dugačko snažno rilo ružičaste boje, koje joj omogućuje rovanje po močvarnim tlima.
Rovanjem preorava ledine. Izrovine vrlo brzo obraste mlada trava i jednogodišnje biljke koje poboljšavaju kvalitetu ispaše konjima i govedima.
Prednost turopoljske svinje naspram današnjih osjetljivijih pasmina je u njihovoj jačoj otpornosti prema raznovrsnim stresovima (klima, bolesti i sl.).
Tradicijski način uzgoja svinja podržava njihovo prirodno ponašanje (koje je npr. u farmskom uzgoju izgubljeno), umanjuje troškove uzgoja te utječe na održanje prirodne ravnoteže.

BIOLOGIJA

Prvi pripust u starosti od 10 do 12 mjeseci
Sezona pripusta: dva puta godišnje
(u proljeće i kasnu jesen)
Duljina bređosti oko 3 mjeseca, 3 tjedna i 3 dana
Oprasi oko 6 prasadi u leglu
Prasad pri porodu teži oko 1,3 kg
Odbijaju se od sise s 2 mjeseca starosti (10 kg)
Koristi se za tov s 2 godine
Može živjeti 14 godina

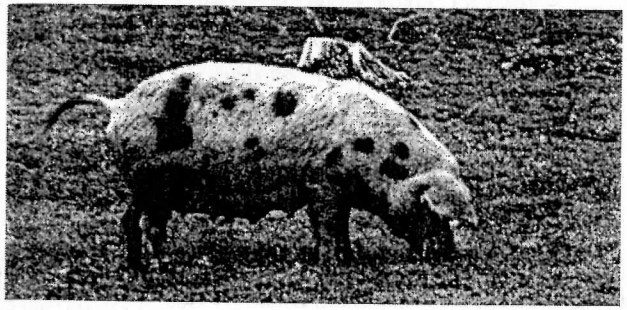

Foto:
J. Belić

LIČKA BUŠA

Pretpostavlja se da su Iliri (nekadašnji stanovnici zapadnog dijela balkanskog poluotoka) gajili sitno, kratkorožno govedo. Po dolasku Hrvata na ove prostore, ilirska su se goveda ukrižavala s drugim brahicernim govedima čija su stada Hrvati doveli iz svoje stare domovine.
Naša današnja *brahicerna* goveda, najvjerojatnije su nastala pod utjecajem ovih ukrižavanja.
Domaće govedo, buša, spada u skupinu kratkorožnih goveda - *Bos brachyceros europeus.*
Do sedamdesetih godina 19. stoljeća buša je, uz podolsko govedo, bila dominantna domaća pasmina goveda.
Primitivni uvjeti uzgoja i držanja stoljećima su utjecali na formiranje ove pasmine, ostavljajući tragove u njenoj tjelesnoj građi i fiziološkim svojstvima.
Krajem prošloga stoljeća, na području Otočca naprimjer, goveda su se, i ljeti i zimi, držala vani, bilo na pašnjaku ili u toru. Samo po najvećoj zimi ili nevremenu vlasnici su ih zatvarali u staju. Nastambe su se gradile od drveta ili kamena, pokrivale se slamom, daskom ili plosnatim kamenom. Morale su štititi stoku i od vukova i medvjeda.
Hranile su se pašom i brstom, a zimi najčešće slamom i kukuruzovinom. Općenito je ishrana zimi bila vrlo oskudna, te bi do proljeća buše jako oslabile.
U uvjetima bolje ispaše izgubljenu bi težinu vrlo brzo nadoknadile. Ova činjenica svjedoči o odličnoj sposobnosti prilagodbe ovog goveda, što je jedna od najbitnijih pasminskih osobina.
Lička buša je maleno govedo grube konstitucije. Gotovo uvijek je jednobojno; od crne, tamnosmeđe do sive svijetle nijanse. Zbog toga su u narodu bušu nazivali garava, vranova, mrkulja, riđava, srnava i sl. Za bušu je tipična srneća gubica tj. tamno pigmentirana sluzokoža s bijelim dlakavim vijencem oko nje.

Rogovi i papci uvijek su tamne boje. Na kratkim rogovima česte su svijetle presvlake oko korijena roga, a vrhovi su redovito crni. Prostrani i tvrdi papci rezultat su višestoljetne prilagodbe na hodanje po golom ličkom kamenu. Dostigne težinu do 300 kg. Prema nekim zaraznim bolestima (šuštavac, bedrenica, slinavka i šap, tuberkuloza) buša je otpornija od plemenitih pasmina goveda.

Tovne sposobnosti buše prilično su slabe, kao i u drugih kasnozrelih primitivnih pasmina.

Godine 1940. na izložbi u Gospiću prvom nagradom nagrađena je lička buša koja je otelila 18 teladi i koja nimalo iscrpljeno nije izgledala.

Ličani o njoj kažu: "Otporna je do beskraja, plodna do iznemoglosti, mlijeko daje do krajnje iscrpljenosti, a vjerna je do zadnjeg daha".

Proces oplemenjivanja ovog goveda, koji je započeo krajem prošloga, a nastavio se u ovom stoljeću. Zbog neplanskog rada nije donio očekivane rezultate.

Danas u Lici često nalazimo križance buše i drugih pasmina goveda koje su bile korištene u oplemenjivanju.

BIOLOGIJA

Prvi pripust: junice s 2 godine starosti
Konačni razvoj dostigne s 5 do 6 godina starosti
Sezona pripusta: najčešće tijekom proljeća
Duljina bređosti oko 282 dana
U prosjeku oteli 1 tele težine oko 10 kg
Tele se odbija sa 4 do 6 mjeseci starosti
Prvi put se tjera 3 tjedna iza telenja
Vrijema laktacije 7,5 - 9 mjeseci
Tijekom života oteli u prosjeku 10 do 13 teladi
Živi preko 20 godina

SLAVONSKO-PODOLSKO GOVEDO

Pradomovina slavonsko-podolskog goveda je Podolija i Volhinija u Rusiji. Nastalo je u kontinentalnoj klimi stepe, gdje se uzgajalo u primitivnim uvjetima, potpuno prepušteno prirodi.

Iz izvornog područja najprije se proširilo u Ukrajinu, Rumunjsku i Mađarsku. Slična goveda danas žive u Italiji, Španjolskoj te u Sjevernoj Africi.

O dolasku podolskog goveda u naše krajeve postoje dvije teorije. Po jednoj dovela su ih avarska plemena, a po drugoj hunska. U sjeverozapadnom dijelu Hrvatske obitavaju više od 1 000 godina zbog čega ih i smatramo našim domaćim autohtonim govedima.

U drugoj polovini 18. stoljeća naglo se počeo povećavati broj podolskih goveda u sjevernoj Hrvatskoj. Razlog tome je izuzetna radna sposobnost ovog goveda koje se koristilo za sve vrste poljoprivrednih radova. U tom pogledu i danas se smatra jednom od najboljih pasmina u svijetu.

Podolac sjeverne Hrvatske ili slavonski podolac je krupno, kasnozrelo, otporno i izdržljivo radno govedo koje pripada skupini *primigenih* goveda. Ima karakteristične jake i duge rogove, čija duljina iznosi, u prosjeku, oko pola metra, a raspon između dva roga 1 metar. Rogovi su u obliku lire, boja im je voštano-žuta, a vrhovi su tamno pigmentirani. Osnovna boja dlake je sivobijela. Noge su visoke, čvrste, s jakim dugim zglobovima te tamno pigmentiranim papcima. Rubovi oko očiju, trepavica i gubice također su crne boje.

Podolsko govedo uzgajalo se i zbog mesa i zbog proizvodnje stajskog gnoja, koji se izvozio na europsko tržište. Vrlina mu je i to što u prehrani nije izbirljiv pa može obitavati i na manje plodnom tlu. Slavonski podolac je kasnozrelo govedo. Početkom 20. stoljeća u istočnoj Slavoniji i Srijemu te u Podravini, sve do Virovitice, od ukupnog broja svih goveda oko 90% bilo je podolskih. U isto ovo vrijeme podolsko je govedo bilo križano s

pinzgavcem i *simentalcem*, međutim ta križanja nisu osobito uspjela. U to su se vrijeme stručnjaci (među kojima i dr. Steinhausz) zalagali za daljnji uzgoj i držanje ovog goveda. Dr. Steinhausz je osobito naglašavao njegove pozitivne osobine: skromnost u ishrani, dobru radnu sposobnost te odličnu prilagođenost klimatskim i zemljišnim uvjetima.

Čim su se počele uvoziti tzv. kulturne pasmine, stručnjaci su brzo zaboravili svoje prvotno mišljenje o "podolcu" i prihvatili se rada na širenju, npr., *frizijskog*, crveno-šarog goveda, naglašavajući pritom izreku "Zucht auf Leistung" (njem: uzgoj na produktivnost).

Koliko je ova teorija pridonijela smanjenju broja podolskog goveda u Slavoniji pokazalo je vrijeme, odnosno njegovo današnje brojno stanje. Važno je napomenuti i to da je podolsko govedo bilo potiskivano i mjerama agrarne politike bivše države. Zbog svih tih razloga izdigla se jedna druga pasmina goveda mesno-mliječnog tipa - *simentalac*.

Jedno od naših posljednih stada slavonsko-podolskog goveda držano je na poljoprivrednom kombinatu "Jasinje", pokraj Slavonskog Broda. Uzgajalo se na ekstenzivan način i, uglavnom, zbog stajskog gnoja. Ali kad su umjetna gnojiva zamijenila stajska, nestalo je i ovo stado.

Danas jedino, pokusno stado slavonsko-podolskog goveda živi u Lemešu pokraj Križevaca.

BIOLOGIJA

Prvi pripust: junice s 2 godine starosti
Konačni tjelesni razvoj dostigne u dobi od 6 godina
Sezona pripusta u proljeće
Duljina bređosti: oko 282 dana
Oteli 1 tele
Težina teleta pri porodu: ženska, oko 27 kg,
a muška, oko 35 kg
Laktacija je kratka: 7 do 8 mjeseci
Doživi 20 godina

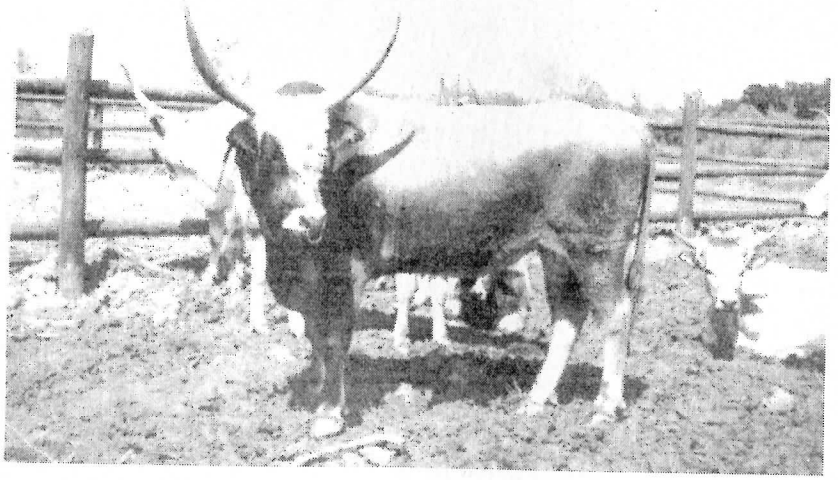

ISTARSKO GOVEDO

Istarsko govedo je *primigeno*, kasnozrelo govedo. I ono pripada skupini podolskih goveda. Postoji nekoliko teorija o njegovom podrijetlu. Po jednoj, istarsko je govedo direktan potomak divljeg tura. Ova se teorija temelji na izrazitoj sličnosti u tjelesnoj građi između istarskog goveda i tura te ostatcima divljeg tura, starih preko 12 000 godina, a pronađenih u špilji Šandalja kod Pule.

Istarsko govedo je tipično radno govedo, svijetle do tamno sive boje. Ima tamno pigmentiranu gubicu, sluzokožu, papke i vrhove rogova. Karakterizira ga duga glava s jakim i velikim rogovima. Rogovi starijih volova dugi su oko 1 m. (Kako bi spriječili međusobne povrede prilikom "bliskih susreta", vlasnici režu vrhove rogova i stavljaju na njih metalne kape, u obliku kugle). Prednji dio trupa razvijeniji je od stražnjeg. Proizvodna svojstva istarskog goveda vezana su, prije svega, uz radnu sposobnost i tov, dok mliječnost nema većega značaja. U uzgojima gdje se o mliječnosti vodila briga znalo se da krava iza telenja može dati 12 do 14 litara mlijeka dnevno.

Dvadesetih godina prošloga stoljeća na istarskim je pašnjacima paslo oko 50 000 grla. S vremenom je taj broj opadao. Još godine 1972. bilo je oko 10 000 goveda. Danas se njihov broj, nažalost, prikazuje dvoznamenkastim brojkama. Ostale su svega 103 krave i 7 bikova.

Oduvijek je istarsko govedo, na nepristupačnim terenima, bilo glavna vučna snaga. Paslo je na svim vrstama pašnjaka, pa čak i na onim nedostupnijim, te je tako utjecalo na njihovo kultiviranje.

Istarsko govedo dio je povijesti Istre. Stanovnici ga vole i cijene, kako zbog veličine i izgleda, tako i zbog dobrih radnih sposobnosti. Danas Istrani ulažu velike napore kako bi spasili od istrebljenja ovu gorostasnu životinju.

BIOLOGIJA

Prvi pripust: junice stare 2 godine
Konačni tjelesni razvoj: od 4. do 5. godine starosti
Sezona pripusta: proljeće
Duljina bređosti: oko 282 dana
Rađa u prosjeku 1 tele
Laktacija je kratka: od 7 do 8 mjeseci
Živi preko 20 godina

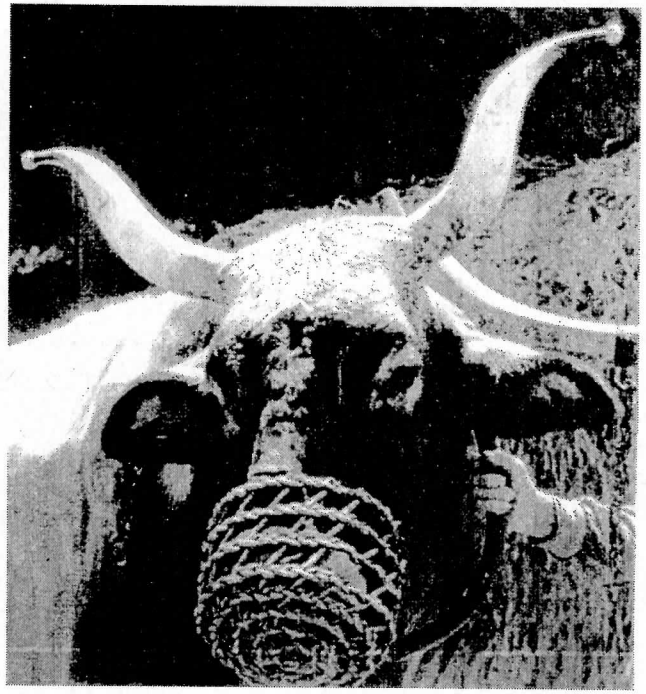

DOMAĆA KOZA

Koza se uzgaja u, gotovo, svim dijelovima svijeta. U Libanonu i Siriji, naprimjer, najvažnija je domaća životinja. Jedna je od prvih udomaćenih životinja (negdje prije 10 000 godina). Uz ovce, koze su dugo vremena, bile jedine domaće životinje.

Capra prisca latinski je naziv za izvorni, divlji oblik mnogobrojnih europskih i azijskih pasmina koza, a među njima i naše, domaće koze. Potomci su od nje naslijedili blago zavinute rogove, za koje neki kažu da imaju oblik sablje (handare).
Tijekom dugih povijesnih razdoblja koze su, kao i druge domaće životinje, neprekidno mijenjale tjelesnu građu i proizvodna svojstva. Nastale promjene bile su posljedica klimatskih prilika, načina držanja i hranidbe, te djelovanja čovjeka-uzgajivača.
U odnosu prema veličini tijela koze daju veću količinu mlijeka nego druge domaće životinje. (Treba li spomenuti cijenjene kozje sireve, kojih se samo u Francuskoj, naprimjer, proizvodi oko 90 vrsta.)
Naša domaća koza relativno je niskih proizvodnih svojstava. Izgledom podsjeća na "primitivne" koze. Za njih je karakteristično da i u uvjetima slabije ishrane daju, ipak, dosta mlijeka. U istim takvim uvjetima (stanište, hranidba) većina plemenitih i visoko produktivnih pasmina ne bi se mogla održati. Pokušaji uzgoja plemenitih pasmina koza u gorskim područjima naše zemlje, gdje vladaju oštriji geoklimatski uvjeti (u kojima domaća koza normalno živi) nisu uspjeli.
Domaća koza je jaka, malena i živahna životinja. Održava se brsteći i pasući po različitim predjelima našeg krša.

Tijelo domaće koze obraslo je gustom dlakom. Mužjaku izraste, na glavi između rogova, dugačka dlaka koja tvori neku vrstu "perčina". Najčešće je smeđe, do sive boje. Glava joj je srednje

duga. Ima slabo razvijeno vime, također pokriveno dugom dlakom.
Domaća koza je kasnozrela, čvrsta i otporna. Suhu i toplu klimu dobro podnosi. Omiljena hrana joj je lišće raznoga šumskog drveća i grmlja. Ima dugu, grubu i gustu kostrijet koja se obično striže. Jedna koza može dati oko 40 dkg dlake.
Kada je, godine 1953., donesen zakon o zabrani držanja koza, brzo se smanjio broj domaće koze, koja je činila gotovo cjelokupni fond koza u zemlji. Osobito je Dalmatinska Zagora bila bogata kozama. Godine 1980. prešutno je ukinut taj zakon, pa su neke ondašnje općine dopustile uzgoj.
Brojčano stanje ovih koza nije nam danas poznato.

Postoje mnogobrojni razlozi koji govore u prilog očuvanja domaće koze. Ona je jedna od rijetkih domaćih životinja koja na našem kršu može opstati, a pritom još i proizvoditi. Nije nepoznata činjenica da koze mogu pomoći pri sprečavanju nastajanja požara. U godinama kada je uzgoj koza na našem kršu bio zabranjen požari su bili mnogo učestaliji nego u vrijeme kada su se koze na istim terenima uzgajale.
Novi Zeland i Australija imaju, naprimjer, svoje *angora* koze koje osim što daju skupu vunu, čiste dijelove terena smanjujući tako mogućnost pojave požara većih razmjera.

BIOLOGIJA

Prvi pripust u starosti od 1 do 1,5 godine
Sezona pripusta: jesen (najčešće od rujna do studenoga)
Duljina bređosti 152 dana
Ojari jedno, rijetko dva jareta
Jari se u proljeće
Živi preko 14 godina

ISTARSKA OVCA

U dokumentu iz godine 1804. (o saboru na Rižani), spominje se da su prvi hrvatski doseljenici u Istri orali zemlju, pasli stoku i sjekli šume. U sjeveroistočnom planinskom kraju (Ćićarija, Labinština) najviše je bilo zastupljeno ovčarstvo, a u središnjem, zapadnom i južnom dijelu poluotoka poljodjelstvo. Na prostranim gorskim pašnjacima ovce su pasle od svibnja do kasne jeseni.
Istarska ovca je tzv. mediteranski tip *pramenke*. Nastala je križanjem različitih pasmina ovaca, porijeklom iz sjeverne Italije, među kojima je najveći udio imala *bergamo* ovca.
Istarska ovca je mesno-vunski tip. U južnom i zapadnom dijelu Istre (Vodnjan, Bale, Galežan) ovce se prije svega uzgajaju za proizvodnju polutvrdog, punomasnog sira. Manje se koriste za proizvodnju vune.
Ova ovca ubraja se u najkrupnije autohtone ovce u Hrvatskoj. Teža je od paške ovce za 40%. Vuna joj je, najčešće, bijele boje no ima i onih sa primjesama crnih i smeđih tonova.
Istarsku ovcu karakteriziraju svijetlo do tamnožute, te smeđe i crne pjege na glavi i nogama. Ima otvoreno runo sa slabo kovrčavom vunom. Trbuh, najčešće, nije obrastao vunom. Ovce nemaju rogove. Duljina laktacije najviše ovisi o klimatskim uvjetima koji vladaju tijekom godine. U vlažnim se godinama ovce muzu do polovine kolovoza, a u sušnim obično samo do polovine srpnja.
Do prvoga svjetskog rata ovčarstvo je u Istri bilo razvijeno, no otvaranjem novih mogućnosti zarađivanja, a osobito iseljavanjem u prekooceanske zemlje, postupno je odumirala ova grana stočarstva.
Nakon drugoga svjetskog rata stanje se još više pogoršalo, čemu je pridonijela i nespretna agrarna politika bivše države.
Prema sadašnjoj procjeni u Istri je ostalo još svega 1 000 jedinki ove pasmine.

BIOLOGIJA

Prvi pripust nakon godinu dana starosti
Sezona pripusta: mrkanje traje od srpnja do rujna
Trajanje bređosti: 150 dana
Janji se od prosinca do veljače
Muzu se najkasnije do polovine kolovoza
Ojanji najčešće 1 janje
Odrasli nemaju rogove
Živi preko 13 godina

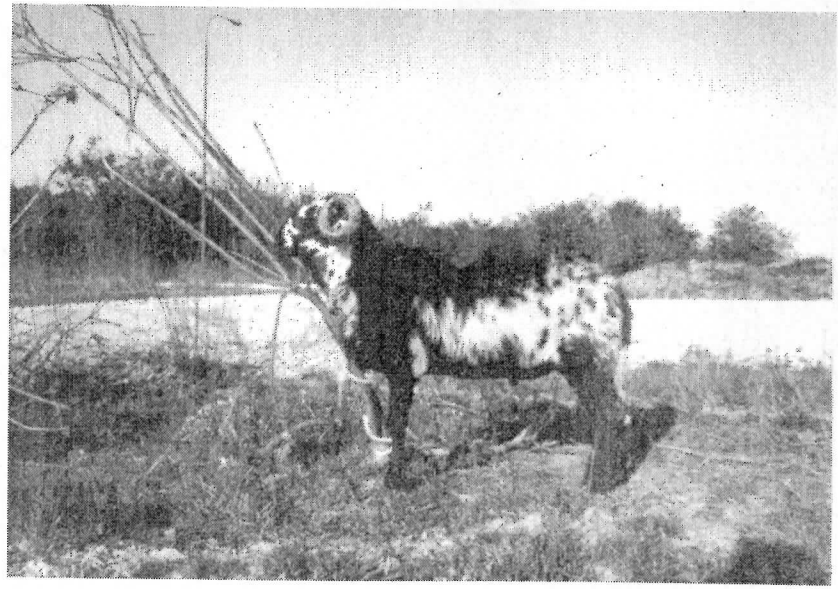

CRESKA OVCA

Od davnina je na otoku Cresu bila razvijena tekstilna industrija, koja je kao sirovinu koristila vunu.
U literaturi, iz vremena Mletačke Republike, nalazimo potvrde i o važnosti janjećeg mesa kao trgovinskog proizvoda.
Godine 1513. zaključeno je kako se "...treba pobrinuti da otočani koji odlaze u Veneciju prodavati janjad ne bi bili prevareni te se umoljava da se Republika za njih pobrine na prikladan način kod banke..."
Godine 1519. donesen je novi zaključak po kojem općina treba "prosvjedovati putem podesnog čovjeka koji dobro govori, zbog novog poreza od 20 šoldi na janjad koja se otprema i prodaje u Veneciji".
Zakoni Mletačke Republike uređivali su i suzbijanje ovčjih zaraznih bolesti. To svjedoči o važnosti creskih ovaca kao izvoru prihoda kojim su se plaćali porezi Republici.
Creska je ovca nastala oplemenjivanjem domaćih ovaca španjolskom, francuskom i talijanskom *merinom*.
Na Cresu se ovce uzgajaju u ekstenzivnim uvjetima, gdje su preko cijele godine same na paši.
Surovost staništa uzrokovala je njen maleni rast. To je vrlo otporna ovca. Zanimljivo je napomenuti da u vrijeme duge ljetne žege, kada i zadnje lokve presuše, ovce piju samo morsku vodu.
Danas se creska ovca najviše uzgaja radi janjetine.
Stariji pastiri tvrde da je meso janjadi uzgojene na srednjem i južnom dijelu otoka kvalitetnije od mesa one janjadi koja pase na sjevernom dijelu otoka.
Meso odraslih ovaca jede se uglavnom suho (suha ovčetina - koštradina).
Vuna creske ovce je slabije kvalitete i iskorištava se tek za potrebe domaćinstva. Ponekad se koristi i za izradu samara.
Ova se ovca danas, osim na Cresu, uzgaja i na Lošinju.

Prvi podatci o njihovom broju datiraju iz godine 1870., kad ih je bilo oko 45 000. Danas je taj broj rapidno smanjen i, prema podatcima iz godine 1993., iznosi 14 176 jedinki.

Zanimljivo je ovdje spomenuti i to da na strmim liticama otoka Cresa gnijezdi jedna od najvećih ptica na svijetu - bjeloglavi sup. Taj se impresivni lešinar hrani isključivo uginulim životinjama i tako uklanja mogući izvor zaraze. U prošlosti (a i danas) uginule creske ovce bile su mu glavna hrana. Drastičnim smanjenjem broja ovaca doveden je u pitanje i opstanak ove velike ptice.
O očuvanju ekstenzivnog ovčarstva na Kvarnerskom otočju neposredno ovisi i opstanak posljednih kolonija bjeloglavoga supa u Hrvatskoj.

BIOLOGIJA

Pripušta se u jesen (prvi put s godinu dana starosti)
Janji se tijekom zime
Ojanji, nakon 150 dana bređosti, u prosjeku, jedno janje
Živi 13 godina

PAŠKA OVCA

Pag je jedan od naših najvećih otoka. Oko 83% površine mu je krševito. U nižem dijelu otoka nalaze se aluvijalna i diluvijalna paška polja: diniško, novaljsko, mlašičko i kolansko te paška blata: velo, kolansko i malo. Paške ovce uzgajaju se na krajnje ekstenzivan način. Tijekom cijele godine pasu slobodno na velikim, kamenom ograđenim, pašnjacima. Većina ovčara sagradi primitivne nadstrešnice. One štite ovce od nevremena (zimi od jake bure, ljeti od vrućine), a služe i kao izmuzišta.
Oskudni pašnjaci, krš i kamen, gladovanje, izloženost nevremenu i bolestima, uvjetovali su formiranje male, sitne, ali živahne i otporne ovce.
Unatoč tome što su pri nastajanju ove ovce sudjelovali uvezeni *merino negretti ovnovi*, ona nije postala veća. No, dobila je kvalitetniju vunu, po kojoj premašuje ostale hrvatske pasmine i sojeve ovaca.
Ovce karakterizira bijela boja, a smeđih i crnih ima tek oko 3%. Najčešće ima zatvoreno do poluzatvoreno runo s miješanom vunom. Poneki primjerci imaju otvoreno runo što govori da je *izvorni oblik paške ovce bila pramenka.*
Glava joj je srednje razvijena, a čeoni dio obrastao vunom. Profil lica je ravan. Ovce su većinom šute tj. bez rogova, dok ovnovi imaju čvrste i jake rogove. Dugorepa je, a rep se nerijetko spušta ispod skočnoga zgloba. Ima izražen greben s povišenim križima. Jaki i tvrdi papci prilagođeni su terenu po kojem se stoljećima kreće.
Visok sadržaj soli u tlu znatno utječe i na strukturu biljnog pokrova. Zahvaljujući mnogobrojnim vrstama aromatičnog i ljekovitog mediteranskog bilja, ovčji proizvodi - mlijeko, sir i meso - imaju poseban okus i odličnu kvalitetu. To uvjetuje njihovu veliku potražnju. Tako je, naprimjer, nadaleko poznati paški sir visoko cijenjen na američkom tržištu, a cijena jedne litre ovčjeg mlijeka stoji, u zapadnoj Europi, i do dvije marke.

Vuna, koja je nekada bila najtraženiji i najcjenjeniji proizvod ovce, danas nema nikakav ekonomski značaj.
Od 15. do 18. stoljeća (za vrijeme Mletačke Republike) u Sredozemlju je bila poznata paška čipka, te vunena tkanina zvana "erbose" ili "erbascio". Tkanina se proizvodila na otoku Rabu, po kojemu je dobila ime "arbe". No na Pagu se ova tkanina proizvodila mnogo više.
Prema prvim podatcima, iz godine 1781., na Pagu je uzgajano oko 25 000 ovaca, a prema podatcima iz godine 1993. bilo ih je oko 28 000.
Ekonomski razlozi zbog kojih se paška ovca uspjela održati u tolikom broju do današnjih dana je, nadaleko poznati, paški sir i čuvena paška janjetina.

BIOLOGIJA

Pripušta se u jesen, od kolovoza do listopada
Duljina bređosti oko 150 dana
Janji se od siječnja do ožujka
Daje jedno janje, a u 25% slučajeva i dva

DUBROVAČKA OVCA

O podrijetlu dubrovačke ovce nema preciznih podataka. Pretpostavlja se, međutim, da je nastala u vrijeme Dubrovačke Republike, *križanjem domaće pramenke sa španjolskim i francuskim merino ovcama.*

Križanjem se htjelo dobiti ovcu kvalitetnije vune i zadržati dio otpornosti kojom se odlikuju domaće ovce. No tako dobivena ovca bila je daleko neotpornija i osjetljivija, pa je stoga i ostala ovca lokalnog značaja. Uzgajala se, uglavnom, uz obalu na području od Stona do Herceg Novog, gdje su vuna i mlijeko bili glavni proizvodi, te na nekim otocima (Šipan, Lopud, Koločep). Još i danas možemo vidjeti tradicijske konovalske nošnje izrađene od vune dubrovačke ovce-rudice.

Poznati specijalitet tih krajeva je kuhana suha ovčetina, sa zeljem ili raštikom, tzv. "zelena manestra".

Oko 90% ovaca bijele je boje, a janjad je bijelosiva. Glava im je srednje dužine, sa svinutim nosnim dijelom. Većina ovaca ima zatvoreno runo. Između gornjih očnih lukova te stražnjih djelova gornje i donje vilice glava je pokrivena vunom. Ostali dio glave obrastao je dugom dlakom. Imaju pravilan stav prednjih nogu. Stražnje su noge blago svinute prema van (tzv. kravlji stav). Trbuh većine ovaca nije obrastao vunom. Zbog slabe kvalitete vune dubrovačka ovca danas nema veći ekonomski značaj. Brojno stanje ove populacije smanjeno je s 14 000 (1948.) na manje od 1 000 (1991.) ovaca. Brzom smanjenju broja dubrovačke ovce posljednjih su godina pridonijela i velika razaranja u tom dijelu Hrvatske, tijekom domovinskoga rata. Procjenjuje se da je danas ostalo manje od 100 ovaca ove pasmine.

LITERATURA:

1. Bajkov, Lav: Dvadeset kokošaka zemljoradnika, Zagreb, 1930.
2. Barbieri i sur.: Dalmacija-legenda o svjetlu, Zagreb, 1991.
3. Benčević, Z.: Slavonsko-posavski konj, Stočarstvo, br. 7, Zagreb, 1950.
4. Brehm, A. E.: Život životinja, Zagreb, 1989.
5. Belić, Ognjenović: Osnove suvremenog govedarstva, Beograd, 1961.
6. Belić, M.: Govedarstvo, Beograd, 1959.
7. Belić, J. i sur.: Suvremeno svinjarstvo, Beograd, 1961.
8. Brinzej, M. Rastija, T.: Slavonsko-podolsko govedo, Stočarstvo, 28: 1974, (119-125), Zagreb.
9. Caput, P.: Govedarstvo, I. dio, Zagreb, 1987.
10. Caput, P.: Održavanje i zaštita genetskih resursa domaćih životinja u Hrvatskoj, Stočarstvo 48: 1994, (7-8) 257-264, Zagreb.
11. Caput, P. i sur.: Zaštita istarskog goveda, Agronomski glasnik br. 1-2, Zagreb, 1989.
12. Čerp, J.: Konjogojstvo i konjički šport u Čakovcu i županiji Međimurskoj, Čakovec.
13. Gugić, G.: Nestaje eldorado za turopoljsku svinju, Priroda, vol. 84, br. 807(10), Zagreb, 1994.
14. Hajdinjak, A.: Domaća perad ili živad, Zagreb, 1884.
15. Hrasnica, Ogrizek: Stočarstvo - opći dio, Zagreb.
16. Ilančić, D.: Prilog poznavanju plodnosti i duljine bređosti crnog slavonskog svinjčeta, Zagreb, 1939.
17. Koester, O.: O kompetenciji u stočarstvu s osobitim obzirom na konjarstvo uz dodatak o uzgoju konja u Gornjoj Posavini, Veterinarski vjesnik, br. 3-4, Zagreb, 1944.
18. Kovač, M.: Hrvatski posavac, Zagreb, 1994.
19. Kursar, A., Horvat, V.: Međimurski konj, Stočarstvo, 48: 1994, (9-10), 303-312, Zagreb.
20. Rukavina, A.: Ona prezrena i zaboravljena, Veterinarska stanica, Gospić, 1983.

21. Srebočan, V., Gomerčić, H.: Veterinarski priručnik, Zagreb, 1989.
22. Šmalcelj, I., Rako, A.: Govedarstvo; Zagreb, 1955.
23. Tumpić, D.: Hrvatska Istra, Zagreb, 1993.

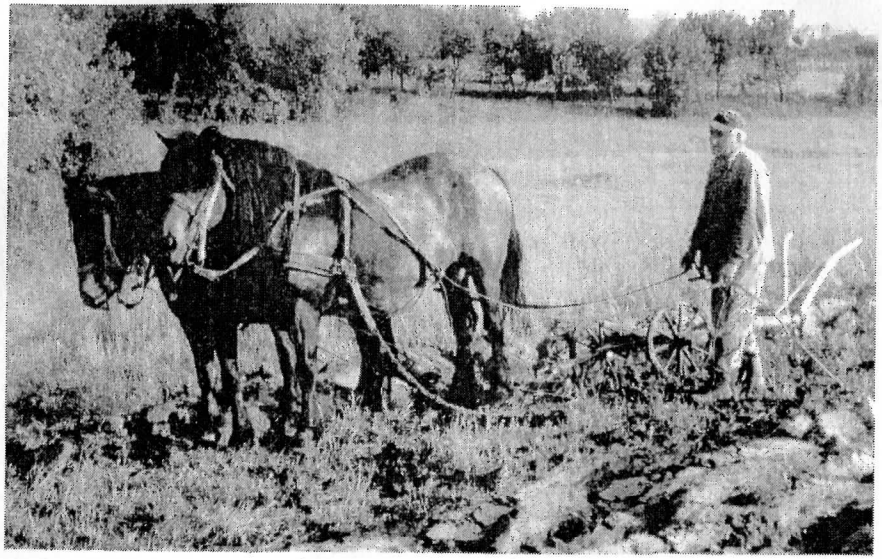

Konjščina, proljeće, 1994. *Foto: B. Papeš-Mokos*

LATINSKI NAZIVI DOMAĆIH ŽIVOTINJA

KONJ - *Equus caballus*
GOVEDO - *Bos taurus*
OVCA - *Ovis aries*
KOZA - *Capra hircus*
SVINJA - *Sus scrofa domestica*
KOKOŠ - *Gallus domesticus*
PURAN - *Meleagris gallapavo*

O PROJEKTU

OBNOVA TRADICIJSKOGA OBITELJSKOG GOSPODARSTVA

Projekt pod naslovom ***Obnova tradicijskoga obiteljskog gospodarstva*** nastavak je uspješne suradnje, koju je voditeljica (Božica Papeš-Mokos), suradnica Austrijskog instituta za primijenjenu ekopedagogiju iz Graza, uspostavila s Obrazovnim programom hrvatskog radija, emisijom **SLUŠAJ KAKO ZEMLJA DIŠE** (uređuje i vodi Lidija Komes), tijekom 1994. i 1995. godine.

Suradnja je rezultirala nizom zajedničkih akcija.

TIJEK DOGAĐANJA

* Dana 19. travnja 1994., u povodu Dana zemlje, postavljena je, u auli Poglavarstva Grada Zagreba, izložba fotografija o "KRUHU, VRTU, ŽIVICI i ŠUMI".

* U listopadu, 1994., organizirana je prva izložba starih sorata jabuka - **DAN JABUKE**, na Splavnici podno zagrebačke tržnice Dolac (u suradnji s Voćarskim centrom, Zagreb).

* Tijekom zime i proljeća, 1995., počela je, preko radio emisije Slušaj kako zemlja diše, akcija prikupljanja starih sorata biljnih kultura (u suradnji sa Zavodom za sjemenarstvo Agronomskog fakulteta, Zagreb).

* Krajem ožujka, 1995., potaknuta je akcija obnove i osnivanja **ŠKOLSKIH VRTOVA** (u suradnji sa Ministarstvom za šport i obrazovanje).

* Dana 28. travnja 1995. održana je, u auli Poglavarstva Grada Zagreba, **RAZMJENA SJEMENJA I SADNICA STARIH SORATA BILJNIH KULTURA.**

* U travnju, 1995., prijedlog za projekt prijavljen je (preko Hrvatskog centra **ZNANJE ZA OKOLIŠ**) Regionalnom centru za zaštitu okoliša (sjedište u Budimpešti).
Prijedlog projekta prihvaćen je i odobrena su finacijska sredstva.

* U listopadu, 1995., održana je prva izložba starih sorata jabuka **u Požegi.**

* Dana 5. studenoga 1995., DAN JABUKA ponovo je održan u Zagrebu (u suradnji s Otvorenim sveučilištem, Zagreb).

HRVATSKI TRADICIJSKI OBITELJSKI VRT

Čitav se projekt odvija istovremeno, i u suradnji, s akcijom pod nazivom *Hrvatski tradicijski obiteljski vrt.* Akcija se sastoji u istraživanju osobitosti hrvatske pučke vrtne kulture, foto-dokumentiranju i organiziranju izložbi fotografija.
Prva izložba održana je 11. studenoga 1995. u dvorcu Golubovec (Donja Stubica).
Stručni voditelj akcije je dipl.inž. DRAGUTIN KIŠ, pejzažni arhitekt.

Budući da projekt ima, prvenstveno, odgojno-obrazovni karakter najvećim je dijelom posvećen radu s javnošću i osnivanju male, priručne biblioteke. U izdanju Hrvatskog centra ZNANJE ZA OKOLIŠ, tiskane su, tijekom jeseni/zime 1995., pored ove, i druge brošure sljedećih naslova.

Jabuka (povodom Dana jabuke)
Starinsko cvijeće i ljekovito bilje
Živica
Starinski voćnjak
Sakupljanje i čuvanje sjemena
Osnove biopoljoprivrede i biovrta

Sve brošure tiskaju se na reckliranom papiru. Za reciklirani papir odlučili smo se zato jer smo uvjereni da su sačuvane šume, pitke vode i čisti zrak važniji za kvalitetu življenja od sjajnoga papira...
Naime:
Za proizvodnju 1.000 kg recikliranog papira upotrijebljen je (umjesto 20 srušenih stabala) samo stari papir. Umjesto 7.600 kWh potrošeno je samo 2.760 kWh struje, a umjesto 440.000 l samo 1.800 litara vode...

Tijekom odvijanja projekta surađujemo i sa nekim austrijskim vladinim i nevladinim organizacijama.

Pored **Austrijskog instituta za primijenjenu ekopedagogiju iz Graza**, značajanije među njima su:

ARCHE NOACH, Austrijsko udruženje za zaštitu starih sorata biljnih kultura, Beč
i
ERNTE, Udruženje za bioorgansku poljoprivredu, Graz.

1 - Međimurski konj
2 - Posavski konj
3 - Zagorski puran
4 - Kokoš "Hrvatica"
5 - Crna slavonska svinja
6 - Turopoljska svinja
8 - Slavonsko-podolsko govedo

7 - Lička buša
9 - Istarsko govedo
10 - Domaća koza
11 - Istarska ovca
12 - Creska ovca
13 - Paška ovca
14 - Dubrovačka ovca

ISBN 953-96656-2-0